

4.11.2024

EOAK/7801/2023

**Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen**

**Esittelijä: Esittelijäneuvos Mikko Eteläpää**

## **VARTIJOIDEN TOIMIVALTA SAIRAALOISSA**

### **1 KANTELU**

Vartijana HUS-yhtymän (jälj. HUS) sairaaloissa työskentelevä kantelija arvosteli HUS:n hoitohenkilökunnan käytäntöä pyytää vartijoita estämään hoidosta kieltäytyvien potilaiden poistuminen tai vaihtoehtoisesti noutamaan hoidosta poistunut henkilö takaisin hoitoyksikköön vastoin potilaan suostumusta.

Kantelija kertoo työskennelleensä kahden ja puolen vuoden ajan vartijana HUS:n sairaaloissa ja kertoo kohdanneensa yhdessä muiden vartijoiden kanssa potilaan poistumisen estämiseen liittyviä tilanteita, jotka oman ja muiden vartijoiden kokemuksen mukaan ovat toistuvia, lähes tulkoon päivittäisiä tilanteita. Kantelijan mukaan tyypillistä on, että hoitohenkilökunta (yleensä sairaanhoitaja) kutsuu vartijat paikalle karkaamisalttiin potilaan vuoksi ohjeistaen estämään potilaan poistuminen. Monesti sairaanhoitajien antama ohjeistus on sellainen, että vartijoiden tehtävä olisi valvoa potilasta ja estää tämän poistuminen tai vaihtoehtoisesti noutaa hoidosta jo poistunut potilas takaisin hoitoyksikköön vastoin tämän suostumusta voimakeinoin.

### **2 SELVITYS**

#### **2.1 Selvityspyyntöni**

Kantelun johdosta pyysin HUS:n toimittamaan kantelun tutkimiseksi tarvittavan selvityksen ja antamaan asiassa lausunnon.

Pyysin selvityksissä ja lausunnossa kiinnittämään ainakin seuraaviin seikkoihin:

1. Onko HUS:n sairaaloissa käytäntönä kantelussa esitetty vartijoiden osallistuminen potilaiden poistumisen estämiseen tai noutamiseen takaisin hoitoyksikköön?
2. Jos 1 kohdassa vastaus on myönteinen, mihin tämä perustuu?
3. Millä tavalla vartijoiden tulee HUS:n käsityksen mukaan mahdollisesti osallistua hoidosta kieltäytyvien tai hoidosta poistuvien potilaiden saattamiseksi hoidon piiriin?
4. Eroaako vartijoiden rooli edellä kuvatuissa tilanteissa yhtäältä psykiatristen ja toisaalta somaattisten potilaiden suhteen?

## 2.2 Saadut selvitykset

Selvityksen antoivat HUS Valmiuskeskuksen turvallisuus- ja valmiusjohtaja, HUS Psykiatrian hallinnollinen ylilääkäri, ylilääkäri, apulaisylilääkäri, ylihoitaja, osastonhoitaja ja osastonhoitajan sijainen.

HUS-yhtymän lausunnon antoi hallintoylilääkäri.

**Turvallisuus- ja valmiusjohtaja** kertoo selvityksessään, että HUS:n sairaaloissa ei ole käytäntönä vartijoiden osallistuminen potilaiden poistumisen estämiseen tai noutamiseen takaisin hoitoyksikköön.

Turvallisuus- ja valmiusjohtajan mukaan vartijoiden toiminta perustuu lakisääteisesti vartijan toimivallan piiriin ja niitä koskeviin rajoituksiin. Sairaalaympäristössä kaksi keskeistä toimintaa kuvaavaa tehtävää ovat hoitohenkilökunnan koskemattomuuden turvaaminen ja omaisuuden suojaaminen. Joskus potilas ei ymmärrä pakottavaa tarvettaan hoitoon ja suostutteluista huolimatta saattaa hoitohenkilökunnan tilanteeseen, missä arvioidaan pakkokeinojen käyttämistä. Tällöin vartija avustaa hoitohenkilökuntaa varmistaen hoitohenkilökunnan fyysisen koskemattomuuden. Varsinaisiin hoitotoimenpiteiden toteuttamiseen tai edes potilaan hoidollisiin valvontatehtäviin vartijoita ei käytetä, vaan ne ovat selkeästi terveydenhuollon ammattihenkilöiden työtehtäviä.

Vartijan toimivaltuuksien osalta tehtävä ei muutu riippumatta siitä, onko kyseessä psykiatrinen tai somaattinen potilas. Mahdollinen hoidollinen rajoittaminen esim. psykiatrian toimialalla kuuluu puhtaasti terveydenhuollon ko. tehtävään koulutetulle ammattihenkilöstölle. Vartijat varmistavat henkilökunnan turvallisuutta ja suojaavat omaisuutta.

**HUS Psykiatrian apulaisylilääkäri** selvityksen mukaan vartijat eivät osallistu potilaiden poistumisen estämiseen tai poistuneen potilaan noutamiseen. Potilaan poistumisen estäminen tapahtuu parhaassa tapauksessa sanallisesti, mutta joskus hoitohenkilökunta joutuu turvautumaan fyysisiin rajoitustoimiin, jos potilas esimerkiksi väkivaltaa käyttäen pyrkii poistumaan. Tällöin vartijan tehtävä on turvata henkilökunnan koskemattomuus ja suojata omaisuutta.

**HUS Psykiatrian osastonhoitaja A** (Psykiatrian konsultaatiopolitiikka Meilahti, Haartmanin psykiatrian päivystys) kertoo selvityksessään, että vartijan tehtävä on turvata ensisijaisesti hoitajaa ja joskus myös irtaimistoa. Lähtökohtaisesti potilasta ei saisi päästää poistumaan ennen lääkärin arvioita eikä osastolle siirtyvää potilasta saa päästää poistumaan ennen siirtokyydin saapumista. Näissä tilanteissa hoitaja on läsnä ja hoitaa potilaan puhuttamisen asettuen joissain tilanteissa oven eteen ja jos potilas yrittää vastustaa hoitajaa tai alkaa tulla hoitajan päälle, vartija tulee hoitajan avuksi. Osa vartijoista kertoo tilanteen aluksi, että eivät estä potilasta varsinaisesti poistumasta tai pidättele potilasta, vaan turvaavat henkilökuntaa. Joissain tilanteissa vartija poistaa häiritsevän henkilön päivystyksestä, mikäli hoidon tarve on päättynyt.

**HUS Psykiatrian osastonhoitajan sijaisen** (Akuuttipsykiatrian poliklinikka, Jorvi ja Peijas) mukaan vartijat eivät osallistu potilaiden poistumisen estämiseen tai poistuneen potilaan noutamiseen. Vartija kutsutaan paikalle, jos potilas esimerkiksi psykoottisuuden tai päihtymyksen vuoksi voi aiheuttaa vaaraa paitsi omalle terveydelleen ja turvallisuudelleen, myös muiden potilaiden koskemattomuudelle ja turvallisuudelle sekä hoitohenkilökunnan koskemattomuudelle ja turvallisuudelle. Vartijan tehtävänä on omalta osaltaan turvata tilanteessa olevan henkilökunnan fyysinen koskemattomuus. Potilaan hoitotoimenpiteet sekä valvonta ovat terveydenhuollon ammattihenkilöiden tehtäviä.

Vartijoiden rooliin ei vaikuta se, onko kysymys psykiatrisesta tai somaattisesta potilaasta.

**HUS Psykiatrian ylihoitaja** viittaa osastonhoitaja A:n ja osastonhoitaja B:n selvityksiin.

**Hallinnollinen ylläkäri** toteaa selvityksessään, että psykiatrisissa päivystystilanteissa kohdataan usein väkivaltaa tai väkivallan uhkaa. Vartijan keskeinen tehtävä on henkilökunnan suojaaminen, hoitohenkilökunta vastaa potilaan hoidosta ja huolenpidosta. Tästä pyritään aina pitämään kiinni myös väkivaltatilanteiden eskaloituessa.

**HUS-yhtymä** toteaa lausunnossaan, että annettuihin lausuntoihin ei ole lisättävää.

### 3 RATKAISU

#### 3.1 Oikeusohjeita

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Perustuslain 124 §:n mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan kuitenkin antaa vain viranomaiselle.

Yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain (YTPL) 2 §:n 2 kohdan mukaan vartioimistehtävällä tarkoitetaan omaisuuden vartioimista, henkilön koskemattomuuden suojaamista sekä vartioimiskohteeseen tai toimeksiantajaan kohdistuneen rikoksen paljastamista samoin kuin näiden tehtävien valvomista.

YTPL:a koskevan hallituksen esityksen HE 22/2014 vp mukaan käytännössä vartijan vartioimistehtävä olisi usein omaisuuden vartioinnin ja henkilön koskemattomuuden suojaamisen yhdistelmä. Esimerkiksi kauppaliikkeessä tehtävänä olisi usein sekä vartioida liikkeessä myytävänä olevaa ja muuta omaisuutta, että suojata myymälähenkilökunnan koskemattomuutta. (s. 26).

YTPL 15 §:ssä säädetään vartijan oikeudesta vartioimisalueelle pääsyn estämiseen ja alueelta poistamiseen:

Vartijalla on oikeus estää henkilön pääsy vartioimisalueelle tai poistaa hänet sieltä, jos:

- 1) henkilön voidaan hänen lausumiensa uhkausten tai muun käyttäytymisensä perusteella todennäköisin perustein epäillä syyllistyvän vartioimisalueella olevaan omaisuuteen tai toimeksiantajan tai tämän palveluksessa olevan henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen; tai
- 2) on ilmeistä, ettei henkilöllä toimeksiantajan asettamien ehtojen perusteella ole oikeutta oleskella vartioimisalueella.

Vartijalla ei ole oikeutta estää henkilön pääsyä vartioimisalueelle tai poistaa häntä sieltä, jos vartioimisaluetta on pidettävä järjestyksellään (612/2003) 2 §:n 1 a alakohdassa tarkoitettuna paikkana.

YTPL 16 §:ssä säädetään vartijan kiinniotto-oikeudesta ja oikeudesta turvallisuustarkastukseen:

Vartijalla on vartioimistehtävää suorittaessaan oikeus ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavattu rikoksesta epäilty, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai jos rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos. Vartija saa ottaa kiinni myös sen, joka on viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan pidätettävä tai vangittava.

Kiinniotettu on viipymättä luovutettava poliisille. Jos poliisille luovuttaminen ei kohtuullisessa ajassa ole mahdollista, vartija voi kuitenkin poliisimiehen ja kiinniotetun suostumuksella jättää kiinniotetun luovuttamatta poliisille ja vapauttaa tämän viipymättä, jos rikoksesta voi seurata vain sakkoa ja jos kiinniotetun henkilöllisyys on tunnettu tai kiinniotettu suostuu esittämään vartijalle henkilöllisyytensä selvittämiseksi tarpeelliset tiedot.

Vartijalla on kiinniotto-oikeutta käyttäessään oikeus tarkastaa kiinniotettu ja hänen mukanaan olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei kiinniotetulla ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla hän voi aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille. Vartijalla on oikeus ottaa pois tarkastuksessa tavatut vaaralliset esineet tai aineet. Pois otetut esineet tai aineet on luovutettava viipymättä poliisille tai, jos kiinniotettua ei luovuteta poliisille, annettava vapauttamisen yhteydessä takaisin kiinniotetulle, jollei siihen ole lain mukaan estettä.

YTPL 17 §:n 1 momentin mukaan, jos henkilö koettaa vastarintaa tekemällä välttää pääsyn estämisen, poistamisen, kiinni ottamisen tai turvallisuustarkastuksen suorittamisen taikka pakenee kiinni ottamista, vartijalla on oikeus käyttää sellaisia henkilön pääsyn estämiseksi, poistamiseksi tai kiinni ottamiseksi taikka turvallisuustarkastuksen suorittamiseksi tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina, kun otetaan huomioon henkilön käyttäytyminen, tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus ja muut olosuhteet.

YTPL 18 §:ssä säädetään vartijan voimankäyttövälineistä ja niiden kantamisesta.

Terveydenhuoltolain 8 §:n 1 momentin mukaan terveydenhuollon toiminnan on perustuttava näyttöön ja hyviin hoito- ja toimintakäytäntöihin. Terveydenhuollon toiminnan on oltava laadukasta, turvallista ja asianmukaisesti toteutettua.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (potilaslaki) 3 §:n 2 momentin mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

Potilaslain 6 §:n 1 momentin mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietyistä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Pykälän 4 momentin mukaan potilaan tahdosta riippumatta annettavasta hoidosta on voimassa, mitä siitä mielenterveyslaissa, päihdehuoltolaissa (41/86), tartuntatautilaissa ja kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa (519/77) säädetään.

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään. Ammattitoiminnassaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koituvat hyödyt ja sen mahdolliset haitat. Terveydenhuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään.

### 3.2 Arviointi

YTPL:n perusteella vartijan toimivaltuuksiin vartioimistehtävänsä suorittamiseen kuuluu laissa säädettyjen edellytysten vallitessa pääsyn estäminen, alueelta poistaminen, vartijan kiinniotto-oikeus, oikeus turvallisuustarkastukseen, oikeus voimakeinojen käyttöön sekä oikeus voimankäyttövälineiden kantamiseen.

Toimivaltuuksiin ei kuulu kantelussa kuvatut tilanteet, joissa vartija estäisi potilaan poistumisen hoitoyksiköstä taikka noutaisi poistuneen potilaan takaisin hoitoyksikköön.

Saatujen selvitysten perusteella HUS:n hoitoyksiköissä on tiedossa ja tiedostettu vartijoiden toimivaltuudet ja tehtävä varmistaa hoitohenkilökunnan fyysinen koskemattomuus ja tarvittaessa myös suojata omaisuutta ja se, että toimivaltuuksiin ei kuulu estää potilasta poistumasta hoitoyksiköstä taikka noutaa hoitoyksiköstä poistunut potilas.

Minulla ei kuitenkaan ole perusteita epäillä, että yksittäisiä kantelussa kuvailtuja – tarkemmin yksilöimättömiä – usein toistuvia tilanteita, joissa vartijaa on hoitohenkilökunnan toimesta pyydetty avustamaan potilaan poistumisen estämisessä tai pyydetty noutamaan poistunut potilas takaisin hoitoyksikköön, ei olisi tapahtunut. Kantelija itse kertoo, ettei ole toiminut pyyntöjen mukaan eikä myöskään ole havainnut, että muut vartijat olisivat näin toimineet, mutta kertoo tilanteesta, jossa vartijoihin on kohdistettu arvostelua pyydetyistä lakiin perustumattomista toimenpiteistä kieltäytymisestä.

Käsitystäni kantelussa esitettyjen tapahtumien todenmukaisuudesta tukee kantelun liitteenä oleva valokuva vartijoiden työtilaan toimitetusta kirjallisesta ”ohjauksesta”, joka kantelija mukaan on saatu vartijoiden työnantajalta. Ohjauksen mukaan vartijat turvaavat myös tämän [ohjeessa käytetty ilmaisua ”lepositeistys”] hoidollisen toimenpiteen. Ohjauksen mukaan ”asiassa tarvitaan jokaisen turvallisuusvalvojan ’tilannetajua’, vaikka vartijan oikeuksiin se ei kuulu.

Korostan, että henkilöön kohdistuvien rajoitustoimenpiteiden on perustuttava eduskunnan säätämään lakiin. Vartijan toimivaltuudet on säädely tyhjentävästi YTPL:ssa, ellei kysymykseen tule rikoslaissa säädetyt hätävarjelu tai pakkotila, joista kantelussa ei ole kysymys ja joita en sen vuoksi tässä yhteydessä käsittele enemmälti.

Olen 19.11.2012 antanut päätöksen kanteluun ([2810/4/10](#)), joka koski muun ohessa vartijan oikeutta pidätellä hoitoyksiköstä poistuvaa potilasta. Kysymys oli tilanteesta, jossa keskussairaalan vartija ei ollut lääkärin määräyksestä päästänyt henkilöä poistumaan sairaalasta psykoottisen ja itsetuhoisen käytöksen vuoksi.

Totesin tuossa päätöksessäni, että sairaalan päivystyspoliklinikan lääkäriellä ei ollut mielenterveyslakiin tai potilaslakiin perustuvaa oikeutta estää potilasta poistumasta poliklinikalta tilanteessa, jossa potilasta oltiin lähettämässä sairaalaan tarkkailtavaksi. Myöskään poliklinikalla vartiointitehtävää suorittaneen yksityisen vartiointiliikkeen vartijalla ei ollut vartijan toimivaltuuksiin perustuvaa oikeutta puuttua potilaan henkilökohtaiseen vapauteen, vaikka lääkäri pyysi vartijaa estämään potilaan poistumisen. Menettely saattoi kuitenkin olla oikeutettua pakkotilaa koskevien säännösten nojalla.

Vaikka voimassa oleva YTPL on säädetty tuon päätöksen jälkeen, ei oikeustila tältä osin ole muuttunut ja voin ratkaistavana olevassa asiassa käsillä olevien oikeudellisten näkökohtien osalta viitata myös tuossa asiassa lausumaani.

Sairaaloissa on mahdollista käyttää vartijoita yksityisiä turvallisuuspalveluja koskevan lainsäädännön mukaisesti tehtäviin. Vartiointitehtävä ei saa sisältää laajempia toimivaltuuksia ja tehtäviä kuin mitä laissa on säädetty. Vartijoilla ei ole lakiin perustuvaa toimivaltaa estää potilasta poistumasta hoitoyksiköstä eikä myöskään noutaa poistunutta potilasta takaisin hoitoyksikköön eikä siten hoitohenkilökunnan pitää vartijoilta tällaisia toimenpiteitä pyytää.

#### **4 TOIMENPITEET**

Olen saatujen selvitysten perusteella todennut, että HUS:n hoitoyksiköissä on tiedossa ja tiedostettu vartijoiden toimivaltuudet. Toisaalta olen myös todennut, että minulla ei ole perusteita epäillä, että kantelussa kuvattuja yksittäisiä tilanteita ei olisi tapahtunut.

Tämän vuoksi lähetän päätökseni HUS-yhtymälle, ja pyydän sitä huolehtimaan, että edellä vartijan toimivaltuuksista lausumani on varmuudella hoitohenkilökunnan tiedossa.